MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

VIDYAWARTA®

SPECIAL ISSUE January 2019

Maratha Vidya Prasarak Samaj's

ARTS AND COMMERCE COLLEGE, KHEDGAON

Tal.Dindori, Dist.Nashik - 422 205

TWO DAYS NATIONAL SEMINAR ON

"Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China

Dated : 18th and 19th January, 2019

Guest Editor
Dr.D.N.Kare

Sponsored by
BCUD,
Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by
Department of Economics & Politics

Scanned by CamScanner

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

VIDYAWARTA®

SPECIAL ISSUE January 2019

Special Issue :
Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China

UGC Approved Journal No. 41012
January, 2019

Chief Editor

Mr. Bapuji Gholap
Harshwardhan Publication Pvt. Ltd.
At Post Limbaganesh,
Tal. & Dist. Beed-431 126

Guest Editor

Dr. D. N. Kare
Principal
MVP Samaj's
Arts and Commerce College, Khedgaon,
Tal. Dindori, Dist. Nashik

Executive Editor

Prof. Smt. Y.B.Garud
MVP Samaj's
Arts and Commerce College,
Khedgaon,
Tal. Dindori, Dist. Nashik

Scanned by CamScanner

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Peer Reviewed International Refereed Research Journal
VIDYAWARTA®
SPECIAL ISSUE January 2019

PEER REVIEWED INTERNATIONAL REFERRED RESEARCH JOURNAL
Impact Factor : 5.234
Special Issue : Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China
UGC Approved Journal No.41012

ISSN : 2319-9318
January 2019

Chief Editor

Mr. Bapuji Gholap
Harshwardhan Publication Pvt. Ltd.
At Post Limbaganesh,
Tal. & Dist. Beed-431 126

Guest Editor

Dr. D. N. Kare
Principal
MVP Samaj's
Arts and Commerce College,
Khedgaon,
Tal. Dindori, Dist. Nashik

Executive Editor

Prof. Smt. Y.B.Garud
MVP Samaj's
Arts and Commerce College,
Khedgaon,
Tal. Dindori, Dist. Nashik

Editorial Committee

- Prof. Dr. Smt. S.S. Patil
- Prof. R.V.Ghumare
- Prof. A.B.Derle
- Prof. P. S. Gangurde
- Dr. D.S.Gadakh
- Prof. A.K.Bachute
- Prof. N.V.Nikam
- Prof. V.S.Jadhav

Advisory Committee

- Dr. Sunil P. Ugale
- Dr. D.M.Limbole
- Dr. A.A.Gaikwad
- Dr. H.M.Kshirsagar
- Prof. S.D.Marathe
- Prof. S.B.Lokhande
- Prof. S.S.Kawale

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers.

Executive Editor

Scanned by CamScanner

PEER REVIEWED INTERNATIONAL REFERRED RESEARCH JOURNAL
Impact Factor : 5.234
Special Issue : Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China
UGC Approved Journal No.41012

ISSN :
2319-9318
January 2019

INDEX

Sr. No.	Topic	Researcher	Page No.
1	भारत-चीन परराष्ट्रीय धोरण वाटचाल	प्रा.अभिनव संपत पोटे	1
2	भारत चीनचा तुलनात्मक आढावा	प्रा.डॉ.सुनली प. उगले	5
3	चीन आणि सार्क देश	प्रा.डी.डी.ठाकरे	16
4	भारत व असियान संघटना	डॉ.डी.एन.कारे	24
5	भारताच्या दृष्टीने हिंदी महासागराचे सामरिक महत्त्व आणि चीनची भूमिका	प्रा.भिमराज गायकवाड	29
6	सीमावादाचे भारत व चीनवरील परिणाम	प्रा.जे.एल.पगारे	33
7	भारत आणि चीन आशियाई देशावर आर्थिक आणि राजकीय प्रभाव	प्रा.जगताप संदीप शांताराम	38
8	भारत चीन संबंध	प्रा.डॉ.पंकज निकम प्रा.डॉ.मनोज जगताप	42
9	भारत - चीन संबंध	डॉ.व्ही.डी.कापडी प्रा.सतीश सुभाष कावळे	46
10	भारत चीन संबंधाचे बदलते पैलू	डॉ.लिंबोळे गणेश मनोहर	52
11	भारत व चीन आर्थिक व राजकीय संबंध	डॉ.मनिषा के. आहेर	55
12	भारत आणि चीनची आशियातील भूमिका	प्रा.संजय अ. मराठे	59
13	भारत चीन संबंध	कु.निकिता लक्ष्मण गांगुर्डे	67
14	भारत आणि चीन यांच्यातील तुलना आणि आव्हाने	डॉ.अमोल ए. गायकवाड प्रा.डॉ.एच.एम.क्षीरसागर	70
15	सार्कची कार्यप्रणाली व इतर देश	प्रा.कृष्णा रावा पाडवी	75
16	चीन संबंधाचे बदलते स्वरूप आणि दक्षिण आशिया	प्रा.राजेंद्र विश्वनाथ पवार	81
17	दक्षिण आशियातील भारत आणि चीन देशातील अर्थव्यवस्था	डॉ.डी.डी.वाळके	86
18	भारतीय अर्थव्यवस्था व चीनची अर्थव्यवस्था: एक अभ्यास	प्रा.डॉ.गोरक्षनाथ रामदास पिंगळे	93
19	भारत आणि चीनची आशियामधील भूमिका	प्रा.अरूण अंबादास पोटे	99
20	डोकलाम समस्या आणि भारत चीन संबंध	प्रा.पी.डी.गोणारकर	105
21	हिंदी महासागराचे भूराजकारण आणि चीनची उपस्थिती	प्रा.श्रीमती सुवर्णा पी. धामणे	110
22	भारत-चीन संबंध	प्रा.आर.जे.निकम	116
23	भारत आणि चीन : आशिया देशावरील प्रभाव	प्रा.शशिकांत एस. सांगळे	120
24	भारत चीन सीमा वाद	कु.स्वाती लक्ष्मण भोईटे	124

Scanned by CamScanner

PEER REVIEWED INTERNATIONAL REFERRED RESEARCH JOURNAL
Impact Factor : 5.234
Special Issue : Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China
UGC Approved Journal No.41012

ISSN : 2319-9318
January 2019

* चीन संबंधाचे बदलते स्वरूप आणि दक्षिण आशिया*

प्रा.रार्जेद्र विश्वनाथ पवार
उपप्राचार्य व संरक्षण व सामरिक शास्र विभागप्रमुख
गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
सिन्नर. तालुका सिन्नर, जिल्हा नाशिक.
ई - मेल pawarrajendra28@gmail.com

जागतिक मंदीतही या दोन देशांनी विकासाचा वेग कायम राखण्यात यश मिळवले म्हणून हे दोन्ही देश आशियातच नव्हे तर जगात आपले हितसंबंध वाढविण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात प्रयत्न करीत आहे सहाजिकच यामधून शहराचे राजकारण सुरू आहे भारत आणि अमेरिका या दोन्ही देशांमध्ये झालेल्या अणुकरारामुळे हे दोन्ही देश जवळ आलेले आहेत त्यात अमेरिकेच्या राष्ट्राध्यक्षांनी भारताचा दौरा केला होता त्यामुळे चीन काहीसा दडपणाखाली आहे भारत अमेरिकेमुळे भारताला काही ठोस मिळणार नाही या वेगळ्या मुद्दा भारताला शह देण्यासाठी चीनने मोठ्या प्रमाणात योजना आखल्या आहेत चीनने पाकिस्तानचे ग्वादर बंदर ते पाकव्याप्त काश्मीर मार्गे तीन यादरम्यान पाईप लाईन व रोड बांधणीचे काम हाती घेतल्याने त्याठिकाणी सैनिकांचा वावर वाढला आहे चीन आणि पाकिस्तान या दोन्ही देशाची इतिहासात भारतासोबत युद्धे झालेली आहेत हे विसरता येणार नाही पाकिस्तानने चीनला पाकव्याप्त काश्मीरचा 500 किलोमीटरचा भाग संपूर्णपणे दिला असल्याकारणाने काश्मीरचा मुद्दा अधिकच गुंतागुंतीचा झाला आहे भारत आणि चीन हवामान बदल व जागतिक तापमान वाढ या संदर्भात बेसिक ब्राझील साऊथ आफ्रिका इंडिया चायना या गटाद्वारे प्रगत राष्ट्र सोबत लढा देत आहेत

संशोधनाची उद्दिष्टे

1) भारत आणि चीनमधील बदलते संबंधाचा अभ्यास करणे
2) भारत व चीन मधील संघर्ष चा आढावा घेणे

संशोधन पद्धती

उपलब्ध माहितीच्या आधारे विषयाची मांडणी करण्यासाठी वर्णनात्मक पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारत व चीनमधील बदलत्या संबंधाचा अभ्यास करणे आणि संघर्षाचा आढावा घेणे यासाठी प्रस्तुत लघुशोधनिबंध साठी द्वितीयक तथे सामुग्रीचा आधार घेण्यात आला आहे प्रामुख्याने विविध संदर्भांचा आधार घेऊन निष्कर्ष पर्यंत पोहोचण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे

Scanned by CamScanner

PEER REVIEWED INTERNATIONAL REFERRED RESEARCH JOURNAL
Impact Factor : 5.234
Special Issue : Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China
UGC Approved Journal No.41012

ISSN : 2319-9318
January 2019

भारतचीन- संबंधाचे विश्लेषण

चीनच्या कम्युनिस्ट प्रजासत्ताकाची 1949 मध्ये स्थापना झाल्यापासून भारत चीन संबंध सलोख्याचे होते चाऊ एन लाय जवाहरलाल नेहरू यांनी परस्परांच्या देशांच्या भेटी देऊन पंचशील तत्त्वावर आधारित प्रकाराला हिंदी चिनी भाई 12954 लोकप्रिय झाला पंचशील ची संकल्पना प्रथम त्यांनी विकसित करून मांडली पंडित नेहरू यांचे स्वागत केले प्राचीन चीन संस्कृती कन्फ्युशिअस मे घालून दिलेली नाही ती अचारसहिता जाऊ यांच्या संकल्पनेचा पाया होता प्राचीन भारतात गौतम बुद्धाने देखील पंचशील असा शब्द प्रयोग करून पाच नेते तत्त्वांचा पुरस्कार केला होता अशा भूमिकेतून जन्मलेली ही संकल्पना उपय देशामध्ये सहकार्य निर्माण करणारी होती त्यानुसार जाऊ आणि नेहरू यांनी पंचशिल तत्वा चा स्वीकार करून आशिया खंडात नवे पर्व सुरू केली पंचशील देशाचे राष्ट्रीय सार्वभौमत्व आणि एकता यांचा सन्मान देशाच्या अंतर्गत व्यवहारांमध्ये दुसऱ्या कोणत्याही देशाने हस्तक्षेप न करणे एका देशाने दुसऱ्या देशा च्यां सार्वभौम देशावर आक्रमण न करणे, सर्व राष्ट्रांना समानतेची वागणूक देणे आणि शांततापूर्ण सहकार्याने मार्गक्रमण करणे ही पाच तत्त्वे आहेत नेहरू आणि चाऊलाय-एन-यांच्या प्रभावी व व्यक्तिमत्त्वामुळे अशी यातील बहुतेक राष्ट्रांनी पंचशील स्वीकार केला पण त्याचबरोबर अनेक राष्ट्रांना उपयुक्त वाटू लागली पंचशील म्हणजे अंतरराष्ट्रीय संबंध साठी आदर्श आहे असे म्हटले जाऊ लागले भारतचीन- संबंध भारताने नव्या सरकारला मान्यता दिल्यापासून सुरवात झाली क्रांतीनंतरच्या चीनच्या नव्या शासनालामान्यता देण्यात भारत पहिल्या दहा राष्ट्रात व अशिया खंडात दुसरा देश होता त्यानंतर चीनने तिबेटवर आक्रमण केले दलाई लामांनी भारताकडे आश्रय घेतला त्यामुळे भारतचीन- संबंध ताण यायला सुरवात झाली.

भारतचीन- संघर्षात्मक संबंधाचे विश्लेषण

ती 47 मध्ये ब्रिटिशांच्या साम्राज्यातून भारत स्वतंत्र चीनमध्ये 1949 मध्ये माओ च्या नेतृत्वाखाली क्रांती होऊन कम्युनिस्ट पार्टीच्या सरकारने ताब्यात घेतले 1950 मध्ये चीनने तिबेटवर कब्जा मिळवला याचा भारताने निषेध केला व तिला आपल्या राजवटी अंतर्गत स्वायत्तता यावी अशी मागणी केली मात्र ही मागणी फेटाळून लावली या घटनेपासूनच भारत व चीन यांच्या संबंधांमध्ये हा कळीचा मुद्दा राहिला आहे त्यानंतर भारताने त्याचा निषेध केला भारत चीन संबंध निर्माण झाला असल्याचे मान्य केले असले तरी स्वायत्ततेच्या मागणीविषयी भारताने नेहमी सहानुभूती व्यक्त केली आहे दलाई लामांना आश्रय देण्याच्या भारताच्या कृतीला

Scanned by CamScanner

PEER REVIEWED INTERNATIONAL REFERRED RESEARCH JOURNAL
Impact Factor : 5.234
Special Issue : Economic and Political Influence of Asian Countries : India & China
UGC Approved Journal No.41012
ISSN : 2319-9318
January 2019

शत्रुत्वाची कृती ठरवले आणि चीनने भारताशी व्यापारी व पर्यटनावर बंदी घातली. चीन ने भारत चीन मधील मॅकमोहन रेषा मान्य करण्यास नकार दिला.

भारतचीन- संबंधाचे बदलते पैलू-

सीमा वाद

भारतचीन- संबंधांमध्ये आजही सीमावाद अतिशय महत्त्वाचा भाग आहे भारताचे चीन बरोबर लडाख पासून पुना अरुणाचल प्रदेशापर्यंत सीमा असून प्रत्यक्ष काही भागावर चीनने आपला हक्क सांगितला आहे अरुणाचल प्रदेश पूर्ण आमचाच आहे असे चीन म्हणतो हा प्रदेश अतिशय दुर्गम व उंच आहे या ठिकाणी दळणवळण यंत्रणेचा अभाव आहे भारताने या बाबींकडे फारसे लक्ष दिले नाही याउलट चीनने तिबेट व त्याला जोडलेल्या भागात रस्त्यांची व रेल्वेचे जाळे उभे केले आहे शिवाय सीमेजवळ हवाईधावपट्ट्या वापरात अाण्यास सुरुवात केली आहे. 1962 च्या चीन भारत युद्धामध्ये 38 हजार चौरस किलोमीटर सीमा भागावर चिंचा कब्जा आहे तसेच चीनने जम्मूकाश्मीरचा- संदर्भात तो एक स्वतंत्र व सार्वभौम आहे तो भारता पासून अलिप्त आहे असे जागतिक मात करण्याचा प्रयत्न केला म्हणूनच भारतचीनमधील- सीमावादाचे देशाच्या विकासावर व्यापारावर परिणाम करत आहे.

चीनचे शस्त्र धोरण

चीनच्या शस्त्र धोरणामुळे दोन्ही देशातील संबंध िको पाचे दिसून येते चीनच्या वाढत्या लष्करी शक्ती विषयी पेंटिंग अहवाल अमेरिकेत प्रसिद्ध केला त्यात अमेरिका हितसंबंधांना चीनकडून संभाव्य धोक्याची माहिती आहे यावरून भारताची सावध भूमिका घ्यावी लागेल भारताच्या सरहद्दीवर सीसीएस 5 ही मध्यम पल्ल्याची अण्वस्त्रवाहू क्षेपणास्त्र यंत्रणा तैनात केलेली आहे याशिवाय सायबर युद्धाची क्षमता विमान वाहू नवका उपग्रह बेदी क्षेपणास्त्र जे वीस या अद्यावत लढाऊ नवका या चीनकडील शस्त्रसामुग्री चा परिणाम दोन्ही देशांच्या संबंधावर परिणाम करतो

चीनचे विस्तारवादी धोरण

चीनने भारतपाकिस्तान- संघर्ष मध्ये नेहमी पाकिस्तानची बाजू घेतली आहे चीनने पाकिस्तानला आण्विक तंत्रज्ञान विकसित करण्यात व शस्त्रास्त्रांचा पुरवठा यात मदत केली आहे भारताच्या उत्तर पूर्व भागातील नागा मिझो बंडखोरांना शस्त्र पुरुषाची भूमिका घेतली आहे पाकिस्तानच्या दिलेला भाग व पूर्व दिशेला भूतान पासून ब्रह्मदेशापर्यंत पसरलेला विस्तीर्ण

Scanned by CamScanner

 ISSN : 2319-9318
January 2019

पट्टा या प्रदेशावर आपला अधिकार सांगत आहे सातत्याने सीमावर्ती भागात घुसखोरी करण्याचे विस्तारवादी धोरण स्पष्ट करते

वरील सर्व गोष्टींचा विचार केल्यानंतर एक गोष्ट स्पष्ट होते ती म्हणजे भारत आणि चीन संबंध मित्रत्वाचे सहकार्याची आणि सामंजस्याचे असणे हे दोन्ही देशांच्या गरजेचे आहे तसे न झाल्यास अगदी तटस्थ राहिले तरी चालतील मात्र कोणत्याही परिस्थितीत ताणतणावाचे- शत्रुत्वाचे नको होते तेव्हा अशा परिस्थितीत काही पुढील मुद्यांचा विचार पक्षीय संबंध सुधारण्यासाठी करणे योग्य ठरेल

१. जागतिक प्रश्नावर भारताने कोणत्याही दबावाला बळी न पडता स्वतंत्रपणे आपली भूमिका घेणे गरजेचे आहे भारत आणि चीन दोघांनीही प्रतिष्ठा चे राजकारण थांबावे उदाहरणार्थ चीन यांना पाठिंबा देतो म्हणून भारत अमेरिकेच्या दबावाला बळी पडून यांना पाठिंबा देत नाही हे चुकीचे आहे भविष्यकाळात ऊर्जा पूर्ततेसाठी इराणमधून पाईपलाईन द्वारे मिळणार आहे त्यामुळे त्यांचा रोष ओढवून घेणे भारताला परवडणारे नाही जर भारत चीन या मुद्द्यावर एकत्रितपणे भूमिका घेतली तर आपण पाश्चिमात्य राष्ट्रांमध्ये करण्यापासून रोखू शकू

२. बेसिक रशिया इंडिया चायना आणि ब्राझील रशिया इंडिया चायना या ग्रुप मध्ये भारतचीन- सोबत काम करत आहे तसेच इंडिया ब्राझील साऊथ आफ्रिका या गटामध्ये किल्ला प्रवेश द्यावा चीनमध्ये लोकशाही नाही आणि आई बी एस एस मध्ये सर्व लोकशाही प्रधान देश आहे म्हणून तिला प्रवेश नाही असे म्हणणे गैर आहे एखाद्या देशाची शासन प्रणाली त्या देशाचा भाग आहे त्यामुळे जोपर्यंत एखाद्या देशात आपल्यासारखी शासनाने होणार नाही तोपर्यंत आम्ही संबंध प्रस्थापित करणार नाहीत असे म्हणणे चुकीचे आहे कारण असे झाल्यास जगामध्ये कुठेही दोन देशांमध्ये एकमत होणार नाही

३. वेगवेगळी बिजनेस फोरम स्थापित करून त्या त्या देशातील उद्योजकांची व्यापारी संबंध वाढवावे

४. पंतप्रधान राष्ट्राध्यक्ष व परराष्ट्रमंत्री यांनी नियमितपणे एकमेकांच्या देशांना भेटी द्याव्यात

Scanned by CamScanner

ISSN : 2319-9318
January 2019

५. भारत आणि चीन यांचे मित्रत्वाचे व्यापारी संबंध दर्शविणारी शांघाई एक्सपो सारखी प्रदर्शने आयोजित करावी

६. प्रसार माध्यमे अशासकीय स्वयंसेवी, व सामाजिक संघटना यांनी या संदर्भात सकारात्मक भूमिका घेऊन विधायक मत तयार करावे

या सर्व बाबींचा सूक्ष्मपणे विचार केल्यास असे दिसते की भारत आणि चीन उद्याच्या महासत्ता आहेत.

निष्कर्ष

भारत व चीन या आशियातील दोन मोठ्या शक्ती आहेत उद्याच्या महासत्तांमध्ये दोन्ही देशाची गणना होऊ लागली आहे परिणामी दोन्ही देशात स्पर्धा सुरू आहे दोन्ही देशात प्रचंड लोकसंख्या आहे एकीकडे पंचशील कराराने भारताबद्दल असता दाखवायचे व दुसऱ्या बाजूला सीमा वाद उकरून काढायचा ही वृत्ती दोन्ही देशासाठी घातक आहे जागतिक प्रश्नावर भारत आणि कोणत्याही दबावाला बळी न पडता स्वतंत्रपणे आपली भूमिका घेणे गरजेचे आहे भारत आणि चीनने शह प्रतिष्ठेचे राजकारण थांबवावे म्हणजे चीनची विस्तारवादी वृत्ती भारत आणि चीन या मधील मोठा अडसर बाब आहे असा निष्कर्ष काढता येतो.

समारोप

भारतचीन- यांचे संबंध सद्य परिस्थितीत सुधारणा दिसत असले तरी 2007मध्ये चिनी राष्ट्राध्यक्ष हू जिंताओ यांची भारतभेट आणि पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांचा दौरा याची सूचक सांगता येतील व्यापारी क्षेत्रात ही दोन्ही देशांमध्ये वेगळे करार झाले आहेत मात्र गेल्या काही वर्षांमध्ये चिनी भारताशी असलेले मैत्रीचे संबंध ठेवून आपल्या कुटिल डावपेच द्वारे भारतावर मात करण्यास सुरुवात केली आहे वस्तुस्थिती लक्षात घेता दोन्ही राष्ट्रांनी युद्ध परवडणारे नसणारे आहे एकूणच पंचशील तत्वे प्रत्यक्षात आणून सहकार्यामुळे विकास साध्य करण्यासाठी विधायक परराष्ट्रीय धोरण राष्ट्रात विकसित होणे गरजेचे आहे याचबरोबर भारताचे राष्ट्रगीत हा परराष्ट्रीय धोरणाचा असल्याने परस्पर सहकार्य आणि राष्ट्रगीत यांचा सुवर्णमध्य साधून भारत चीन धोरण निश्चित करणे आवश्यक आहे.

संदर्भ -

1) भारताचीविदेश निती- डॉक्टर चंद्रशेखर दिवानी
2) आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण- प्रा र ग वराडकर
3) अंतरराष्ट्रीय संबंध- डॉक्टर वसंत रायपूरकर
4) आंतरराष्ट्रीय राजकारण व भारताचे परराष्ट्रीय धोरण- डॉक्टर शैलेंद्र देवळाणकर

Scanned by CamScanner